

اصول و اقدامات اساسی در پدافند غیر عامل

عزت الله نباتی

«آن کس که به استقبال آینده می رود بیناترین است و آن کس که به آینده پشت می کند سرانجام سرگردان می ماند.»

(امیر المومنین حضرت علی (ع))

۱- مقدمه:

وقوع رویدادهای متعدد در جهان و جامعه بشری پیوسته مورد قضاوت و توبه دیدگان صامبان فرد قرار می گیرد. آنان که به فرمایش مولایمان حضرت علی (ع) به استقبال آینده می روند، کسانی هستند که هرگز سرگردان نمی مانند، چراکه قوانین ماکم بر جهان خلقت، سنت های لایتخیر الهی هستند و با شناخت این قوانین و عمل به آنها می توان از آفات و آسیب ها مصون ماند و در سطح کلان، تهدیدات دشمنان شریعت، مکتب و میهن را دفع و یا به حداقل کاهش داد. نیایی که امروزه در آن به سر می بریم شاید از ابتدای پیدایش جوامع بشری تاکنون هیچگاه در چنین وضعیت پیچیده و بجزئی قرار نداشته است. تلاش قدرت های ماکم برای کسب منابع روز افزون مادی به هر قیمت ممکن و با سلطه طلبی های کشورهای صنعتی و به ویژه شیطان بزرگ آمریکا که سرمست از فروپاشی بلوک شرق و فالی دیدن میدان از رقیب، درصدد استیلای ماکمیت مطلق خود بر جهان می باشد، ما را بر آن می دارد که پیوسته این دشمن قهار بی رحم را زیر نظر

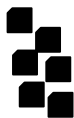
گرفته و کوچک ترین تمرکات آن را با دیدگانی باز و بصیرتی فوق العاده دیدبانی نموده و با تمیز و تحلیل آنها فود را در جهت مقابله و فنتی نمودن نقشه ها و طرح های آن، آماده نماییم.

دفاع و پیروزی قاطع بر دشمن، امری ضروری برای ادامه میات هر جامعه و مفظ ارزش ها و دستاوردهای آن می باشد. ولی در حال حاضر تولید تسلیحات و تجهیزات مدرن و فوق مدرن نظامی نظیر بمب ها، موشک های هوشمند، فراهوشمند و فراهم آوردن این قبیل ابزار دفاع بسیار پرهزینه و گران قیمت بوده و لازمه آن داشتن توان بالقوه علمی مناسب و کارآمد است. از سوی دیگر تولید و صدور این تجهیزات و تسلیحات در شرایط کنونی در انحصار کشورهای صنعتی و استعمارگر می باشد. پذیرش و اذعان به این واقعیت و عدم امکان دستیابی به ابزارهای آن چنانی، نمی تواند موجب تسامع و معافیت ما از اندیشیدن درباره دفاع از جامعه، ملت، اعتقادات و ارزش های آن و پیش بینی های لازم گردد. بنابراین راه حل منطقی چنین فواهد بود که به یاری تفکر و تلفیق عقاید و در تقدم اول با اتکاء به قدرت لایزال الهی و در تقدم بعدی بر توانایی های بالفعل و منابیع موجود، کل جامعه را برای دفاع در برابر تجاوزات بیگانگان آماده نمود. برای اینکه از تممیل هزینه های گزاف دفاع عامل پرهیز کرده و مجهز و مهیای مقابله با هرگونه تهدید باشیم، بهترین و عقلانی ترین راه کار، روی آوردن به دفاع غیرعامل است. با عنایت و مدنظر قرار دادن همین ملاحظات است که مقام معظم رهبری می فرمایند:

«پدافند غیرعامل در نیروهای مسلح، بایستی هم چون شعله ای بلند شود.»^۱

این مقاله با عنایت به آنچه که گذشت، در تلاش است تا برخی از اصول و اقدامات اساسی را که لازمه تامین اینگونه از پدافند است و باید

۱- از بیانات فرماندهی معظم کل قوا در ۸۲/۶/۹

به مورد اجرا گذاشته شود مطرح ساخته و با ارایه اقدامات مستندی که در برخی از کشورهای موفق در این راستا بکار گرفته شده به پردازد.

۲- اصول و اقدامات اساسی پدافند غیر عامل :

اصول و اقدامات اساسی که برای تامین دفاع غیرعامل بکار گرفته می شود، باید در سه مرحله طرح ریزی، برنامه ریزی و اجرا گردد. مرحله اول اقدامات و فعالیت هایی است که در زمان صلح و به هنگامی که احتمال هیچگونه تهاجمی از سوی دشمن متصور نیست انجام می گیرد. این مرحله بخش بزرگی از تلاش ها و فعالیت ها را به خود اختصاص می دهد. در واقع فرهنگ دفاع غیر عامل در این برهه ایجاد و متناسب با میزان سعی و کوشش جامعه گسترش می یابد. عمده فعالیت های اجرایی در این مرحله عبارتند از :

۲-۱- مکان یابی

۲-۲- اختفاء

۲-۳- استتار

۲-۴- ایجاد سازه های امن

۲-۵- مقاوم سازی تاسیسات

۲-۶- پراکندگی

۲-۷- برقراری سیستم اعلام خطر

۲-۸- آموزش

۲-۹- پناهگاه

۲-۱۰- فریب

۲-۱۱- کنترل خسارات

۲-۱۲- حفاظت

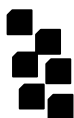
۱-۲- مکان یابی (Location):

موضع یابی انتخاب بهترین و مطلوب ترین نقطه و محل استقرار است به طوری که پنهان و مخفی نمودن نیروی انسانی، وسایل، تجهیزات و فعالیت ها را به بهترین وجه امکان پذیر سازد. اگر موضع یابی به خوبی انجام شود به کارگیری و استفاده از وسایل و ابزار مصنوعی جهت استتار و اختفاء ضرورتی پیدا نمی کند و یا این ضرورت به حداقل ممکن تقلیل خواهد یافت.

یکی از اقدامات اساسی و عمده پدافند غیرعامل انتخاب محل مناسب می باشد. تا آنجا که ممکن است باید از ایجاد تاسیسات حیاتی و حساس در دشت های مسطح یا نسبتاً هموار اجتناب گردد زیرا تاسیسات احداث شده در چنین محل هایی را نمی توان از دید دشمن مخفی نگه داشت و دشمن نیز در حمله به آنها با مشکل عوارض زمین مواجه نگردیده و می تواند ضمن پرواز در ارتفاع کم و قرار نگرفتن در دید رادار و با اوج گیری به موقع هدف را مورد اصابت قرار داده و دوباره با پرواز در ارتفاع پایین از صحنه دور شود.

ایجاد تاسیسات در کنار بزرگ راه ها و جاده های اصلی، کنار رودخانه ها و ساحل دریاچه ها باعث سهولت تقرب هواپیما به تاسیسات و هدف یابی آسان می گردد. اصلح است تا تاسیسات در پناه کوه ها، داخل دره ها، حاشیه و داخل جنگل و در نهایت در جایی احداث گردند که به سهولت در معرض دید دشمن قرار نگرفته و تقرب به سوی آنها به آسانی میسر نگردد.

قرار گرفتن اعضای حساس و با اهمیت بدن مانند مغز، چشم، قلب، کلیه و ... در بهترین وضعیت و جالب ترین حفاظ موجب بقاء ادامه حیات آنها گردیده و به تعبیر دیگری نشان از تدبیر خداوند حکیم و قادر متعال

در خلقت موجودات داشته و به بهترین و ساده ترین شکل ما را به سمت اهمیت و فواید مکان یابی اصولی و حراست مکان حساس و حیاتی با ایجاد آن در مکانی مطلوب و قرار دادن پوشش حفاظتی مناسب هدایت می نماید. همچنین نگاهی اجمالی به آشیانه یابی پرندگان و لانه گزینی سایر حیوانات در روی زمین موید این مطلب است که مکان یابی اولیه جهت مراکز حساس (نظامی، اقتصادی، ارتباطی، نیروگاه ها و ...) موجب می گردد که:

- ۱-۱-۲- آسیب پذیری را تا حد قابل توجهی تقلیل می دهد.
- ۲-۱-۲- وضعیت پدافندی مناسبی ایجاد می نماید.
- ۳-۱-۲- دشمن را در حمله با مشکل و محدودیت مواجه و ابتکار عمل را از وی سلب می کند.
- ۴-۱-۲- نیاز به تسلیحات پدافندی را تقلیل می دهد.
- ۵-۱-۲- صرفه جویی قابل توجهی را در حفظ سرمایه های ملی به دنبال دارد.

برابر اعلام مقامات نظامی ناتو در طول حملات انجام شده علیه یوگسلاوی سابق در بحران بالکان در مجموع با بهره گیری از ۱۱۵۰ فروند هواپیما و انجام ۲۱۴۰۰ ماموریت جنگی، مقدار ۲۱۰۰۰ تن، بمب و مواد منفجره بر روی یوگسلاوی فرو ریخته شده است و علاوه بر آن تعداد ۴۵۰ فروند موشک توماهاوک و ۹۰ فروند موشک کروز و ۵۵۰ راکت، اهداف خود را مورد هدف قرار داده اند.

از سوی دیگر مقامات پنتاگون ادعا نموده اند که طی ۷۸ روز حملات سنگین ناتو علیه هدف هایی در یوگسلاوی ۲۰ درصد از تجهیزات و ادوات ارتش این کشور منهدم شده اند. حتی اگر همین آمار مورد ادعای ناتو و مقامات پنتاگون پذیرفته شود باید اذعان نمود که اقدامات نظامی

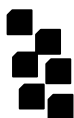

بلگراد جهت کاهش آسیب پذیری خسارات و تلفات بسیار موثر واقع شده است. علت پایین بودن خسارات و تلفات ارتش یوگسلاوی به مقدار زیادی بستگی به کارگیری اصول و اقدامات اساسی پدافند غیرعامل و به ویژه مکان یابی مناسب جهت تاسیسات حساس و حیاتی و مواضع تجهیزات و تسلیحات بوده است. ساخت فرودگاه ها در دل جنگل و ایجاد مواضع پنهان و پوشیده بر اثر عوارض طبیعی یکی از اقدامات نیروهای نظامی بلگراد بوده است.

از سوی دیگر اثرات تخریبی حمله ها و بمباران های هوایی ارتش عراق در دوران جنگ تحمیلی به مراکز حساس و حیاتی ایران نظیر پالایشگاه آبادان،^۱ CRC دهلران، پالایشگاه اصفهان، نیروگاه آبی سد دز، مرکز مخابراتی ماهواره ای شهید قندی و ... نتایج متفاوتی در پی داشته است. یکی از عوامل عمده این تفاوت وضعیت و موقعیت مکانی مناسب و یا نامناسب این مراکز و یا به عبارت دیگر آثار مکان یابی این مراکز بوده است.

۲-۲- اختفاء (Concealment):

اختفاء یا پنهان کاری به کلیه اقداماتی اطلاق می گردد که مانع از قرار گرفتن تاسیسات و تجهیزات در دید مستقیم دشمن گردیده و یا تشخیص تاسیسات و تجهیزات و همچنین انجام فعالیت های خاص را برای او غیر ممکن و یا مشکل می سازد. دشمن همواره تلاش می نماید تا نقاط حساس، حیاتی و مهم کشور هدف را کشف و مختصات آن را ثبت و برای انجام عملیات بمباران و موشک باران و یا انجام هرگونه اقدامات خرابکاری نقطه گذاری نموده و یا از فعالیت های مهم آنها مطلع گردد تا بتواند در

1- CRC= Control & Reporting Center

زمان مناسب با هدف گیری دقیق آنها را منهدم و فعالیت های در حال اجرا را مختل سازد.

پنهان کاری اصولی و اساسی باید به هنگام صلح، در شرایطی که به ظاهر تلاش های اطلاعاتی دشمن در حداقل خود قرار دارد، برنامه ریزی و در طول زمان انجام گیرد. ایجاد تاسیسات در اعماق زمین یا در دل کوه ها و یا در عمق جنگل های انبوه به صورتی برنامه ریزی شده و با فرصت کافی به عنوان بهترین و موثرترین راه حل می باشد. اما انجام این شیوه به دلیل هزینه زیاد، مشکلات تکنیکی و نیاز به زمان طولانی برای تاسیس، در موارد زیادی غیر عملی و دشوار بوده و از لحاظ اقتصادی نیز هزینه زیادی به همراه دارد. از سوی دیگر اجرای چنین اقداماتی در کوتاه مدت و در شرایط اضطرار و زمان بحران غیرممکن است. بنابراین بایستی در فکر چاره و انجام فعالیت ها و اقدامات دیگری بود. انجام اقداماتی به شرح زیرین و یا مشابه آنها می تواند از دستیابی آسان دشمن به هدف ها جلوگیری نموده و او را در تشخیص این هدف ها با مشکل مواجه سازد:

۱-۲-۲- استفاده مناسب از عوارض زمین و احداث تاسیسات در محلی که بوسیله دشمن به سهولت قابل رویت و تشخیص نباشد.

۲-۲-۲- عادی و غیر مهم جلوه دادن تاسیسات با جدول بندی، درخت کاری و گسترش ساختمان های اداری، مسکونی و مراکز خدماتی برابر الگوی مراکز آموزشی، ورزشی و غیره.

۳-۲-۲- جداسازی منطقی تاسیسات صنعتی که به علت نوع فعالیت آنها نمی توان این قبیل تاسیسات را بطور کلی دگرگون نمود، به نحوی که تاثیر منفی زیادی بر نوع فعالیت آنها به دنبال نداشته و از سوی دیگر تاسیسات را به صورت واحدهای صنعتی مجزا و کم اهمیت جلوه دهد.

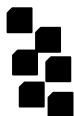
۴-۲-۲- مشخص نکردن مراکز حساس و حیاتی در نقشه ها و یا حذف نقاط حساس و با اهمیت از روی نقشه هایی که به دلایل خاص باید در رسانه های گروهی منتشر و یا در اختیار افراد عادی قرار داده شود.

۵-۲-۲- مخفی نگه داشتن شمای خارجی تاسیسات حساس و حیاتی در تلویزیون به خصوص ارتباط با محیط در اطراف جاده ها و راه های مواصلاتی.

۶-۲-۲- عدم درج آگهی در جراید به گونه ای که گویای فعالیت مهم در محدوده زمانی و در موقعیت جغرافیایی خاص را افشاء می سازد، نظیر تخلیه بار زیاد در یک بندر یا جابجایی تجهیزات خاص و افراد از نقطه ای به نقطه دیگر.

با بررسی و تحلیل ۷۸ روز عملیات نیروهای نظامی ناتو در خاک یوگسلاوی و با وجود سنگین ترین بمباران ها در طول این مدت، جمهوری فدرال یوگسلاوی در اثر پیش بینی و انجام اختفاء به شکل های مختلف، توانست با کمترین تلفات و ضایعات نظامی از بحران خارج شود. اما ضربات وارده بر ساختارهای اقتصادی این کشور بسیار شدید بوده که علت این امر ناشی از عدم توفیق در انجام فعالیت های پنهان کاری در مناطق حساس و حیاتی اقتصادی در طول سال های قبل بوده است.

بهره گیری نیروهای نظامی از عوارض طبیعی مانند مناطق کوهستانی پوشیده از جنگل و با استفاده از شیوه های اختفای تاسیسات، مراکز نظامی و تجهیزات پدافندی در مناطق مختلف و در درون جنگل ها موجب کاهش آسیب پذیری و تقلیل آمار تلفات و خسارات کشور بوده است. صرب ها با ایجاد مواضع پوشیده برای تجهیزات پدافندی و پنهان سازی آنها سعی نمودند تا با فراهم آمدن فرصت مناسب از تسلیحات پنهان شده حداکثر بهره برداری لازم را نموده و سپس با جابجایی آنها

امکان هدف یابی و طرحریزی تهاجم هوایی و موشکی را از نیروهای ناتو سلب نمایند.

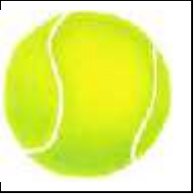
۳-۲- استتار (Camouflage):

مفهوم کلی استتار، هم‌رنگ سازی و هم شکل نمودن تاسیسات و تجهیزات با محیط اطراف است.

تاسیسات صنعتی و نظامی که در یک منطقه بیابانی، یا یک محیط مشجر و یا در مجاورت مناطق مسکونی احداث شود، به سهولت قابل رویت، تشخیص و شناسایی می باشند. مگر اینکه این تاسیسات کاملاً استتار گردند. استتار در مناطق بیابانی می تواند شامل: رنگ کردن کل تاسیسات به رنگ محیط، بر هم زدن حالت مکعبی ساختمانها با استفاده از تور استتار و جلوه دادن ساختمان ها بعضاً به صورت مخروطه و یا آماده شده جهت عشایری و غیره باشد. در محیط های مشجر، تاسیسات باید به گونه ای با رنگ آمیزی از هم جدا شوند که شبیه ویلاهایی در داخل باغ به نظر برسند. چنانچه درختان بسیار فشرده باشند رنگ آمیزی بصورت نقاشی روی سقف و دیوارها می توانند باعث عدم تشخیص تاسیسات توسط دشمن گردند. رنگ آمیزی متناسب با فصل باید تغییر کند.

به منظور صرفه جویی در هزینه ها، این رنگ آمیزی با برنامه نگهداری تاسیسات می تواند توأم گردد؛ تاسیساتی که در نزدیکی مناطق مسکونی قرار دارند را می توان به صورت محیط های مسکونی جلوه داد. در این حالت، سوله ها یا ساختمان های بزرگ را با رنگ آمیزی و تغییرات ابتکاری می توان به شکل آپارتمان های مسکونی کوچک و فشرده نمایان ساخت.

برای بخشی از تاسیسات مثلاً دودکش های بزرگ که وجودشان در مناطق مسکونی قابل توجه نیست، طراحی خاص لازم است. در این

موارد با اضافه کردن حجم سبکی به قسمت انتهایی دودکش و مهار کردن آن می توان آنرا به صورت منبع آب جلوه داد.

جاده های منتهی به یک کارخانه یا نیروگاه را می توان با رنگ آمیزی پشت بام و دیوارهای ساختمان کارخانه و کشیدن جاده در سمت دیگر طوری شکل داد که از طریق عکس برداری هوایی تصور گردد که جاده ادامه دارد و دو ساختمان کوچکتر در دو طرف جاده قرار دارد.

برای انجام استتار به طور کلی از سه روش اصولی به شرح زیر می توان بهره گرفت.

۱-۳-۲- مخفی نمودن

۲-۳-۲- همگون سازی

۳-۳-۲- بدل سازی (شبیه سازی)

به منظور جلوگیری از اطاله کلام تشریح هر یک از روش های استتار و نیز عوامل موثر در انتخاب نوع و روش استتار و سایر اقدامات در شماره آینده آورده خواهد شد.

منابع و ماخذ:

- ۱- شاهین، داریوش، نهج البلاغه حضرت علی (ع)، انتشارات جاویدان، تهران، چاپ اول، سال ۱۳۵۸
- ۲- دستور العمل ۲۵ گانه طرح پدافند غیر عامل، انتشارات سماجا
- ۳- نباتی، عزت ا...، اصول و مبانی پدافند غیرعامل، انتشارات دافوس، تهران، ۱۳۸۳
- ۴- ماردین الف کریدبرگ، دفاع غیر نظامی در جهان، جزوه ۲۰-۲۱۲
- ۵- موحدی نیا، جعفر، پدافند غیرعامل، مرکز برنامه ریزی و تالیف کتاب های درسی سپاه، سال ۱۳۸۳
- ۶- اقدامات پدافند عامل و غیر عامل یوگسلاوی در بحران بالکان، مقاله سرهنگ محمد حسن ولیداد و سرگرد قیصر علی حیدر (دانشجوی مهمان).

